

Ad fontes (Revízia jedného biografického hesla)

Jana Piroščáková

Piroščáková, J.: Ad fontes (Revision of a biographical entry)
SLOVENSKÁ LITERATÚRA, vol. 70, 2023, no. 1, pp. 105-115

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2023.70.1.9>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1597-3115>

Key words: archival material,
manuscript, correspondence,
biographical entry, Amália Sirotková

The article assesses the reception of the life and work of Amália Sirotková (1813–1892), the first known Slovak woman collector of fairy tales whose collection of tales has been preserved in manuscript form. The paper points to significant discrepancies between information on A. Sirotková and her tales published in literature and facts based on available source materials. The author rigorously analyses the conclusions of researchers who wrote about A. Sirotková (Bohumil Haluzický, 1952; Karel Horálek, 1989), information included in Ludovít V. Rizner's *Bibliografia slovenského písomníctva* ([Bibliography of Slovak literature], 1933), and the biographical entry on A. Sirotková in *Slovenský biografický slovník* ([Slovak biographical dictionary], 1993). The article revises the facts provided in these references in the context of the research of fairy tales in the 19th century. The aim of the article is to accentuate the necessity to work with primary sources which help avoid drawing conclusions based on nonfactual links. Such imprecisions occur especially when it comes to marginally known personalities with very few references in literature and result in a distorted literary-historical portrait which does not correspond to the facts.

Kľúčové slová: archívny materiál,
rukopis, korešpondencia, biografické
heslo, Amália Sirotková

Amália Sirotková (1813–1892) je najstaršou známou slovenskou rozprávkarou, ktorej rukopisná zbierka sa zachovala. Odbornej aj kultúrnej verejnosti je takmer neznáma, dostupné informácie k jej životu sú minimálne¹ a ak doteraz vôbec bola v sekundárnej literatúre nejakým spôsobom recipovaná,² táto reflexia nie je vždy spoľahlivá. Vychádza síce z korektných údajov, ktoré uverejnil Jiří Polívka v *Súpise slovenských rozprávok* (Polívka 1923: 36–37), ale – ako ukážem ďalej – spravidla s nimi pracuje účelovo, voluntárne, bez kontextu. Rozpor medzi informáciami o A. Sirotkovej a jej rozprávkach, publikovanými v sekundárnej literatúre, a faktografiou vyplývajúcou z dostupného pramenného materiálu je natoľko markantný, že sa domnievam, že s výnimkou J. Polívku žiaden z výskumníkov, ktorý A. Sirotkovú doteraz v nejakom kontexte spomenul, jej rukopis v skutočnosti nevidel. Čo však v týchto textoch vnímam ako závažnejšie a zvlášť znepokojivé, sú povrchne, na základe zdanlivých súvislostí vyvodzované vzťahy a formulované závery. Takéto „skratky“ sú zvlášť nebezpečné v prípade osobnosti, o ktorej nájdeme v sekundárnej literatúre iba stopové informácie, pretože obraz, ktorý o nej vytvárajú, je skresľujúci a nekorešponduje s faktografiou.

Bohumil Haluzický v monografii *Božena Němcová a Slovensko* (1952) spomína A. Sirotkovú dvakrát, pričom jeho zdrojom je opis rukopisu s názvom *Povesti od Amálie Sirotkovej* podľa J. Polívku. Najskôr na strane 70 ju uvádza ako obyvateľku obce Hájniky, v ktorej Božena Němcová viackrát pobudla: „Práve v Hájnikoch žila v tých rokoch Amália Sirotková, ktorá po odchode Němcovej zbierala ľudové rozprávky, a usporiadala z nich celú zbierku pod názvom ‚Povesti od Amálie Sirotkovej v Hájnikách‘ (1858), zbierku, doteraz až na niektoré otlačené rozprávky rukopisnú“ (Haluzický 1952: 70). Jeho formulácia, že po odchode B. Němcovej zbierala A. Sirotková slovenské rozprávky, navodzuje myšlienku, akoby česká autorka mala vplyv na to, že A. Sirotková začala rozprávky zapisovať. Takúto súvislosť však nemôžeme vyvodiť na základe žiadneho prameňa, práve naopak, pramenný materiál ju priamo vyvracia: najstarší zachovaný datovaný zošit s rozprávkami A. Sirotkovej uvádza rok 1851, teda skôr, než B. Němcová pricestovala na Sliač. Tento zošit nebol B. Haluzickému neznámy, argumentuje ním na inom mieste svojej knihy, o deväťdesiat strán ďalej: „S týmto úmyslom [zozbierať čo najviac rozprávok – doplnila J. P.] išla [B. Němcová – doplnila J. P.] roku 1855 na Slovensko. A nebola sklamaná už v prvých dňoch svojho pobytu na Sliači. Neoznámila sa síce s Amáliou Sirotkovou, rodenou Schidlayovou, vtedy učiteľkou v Hájnikoch, ktorá už roku 1851 prichystala pre Jána Francisciho zošit ľudových povestí a v zbieraní rozprávok potom i ďalej pokračovala“ (Haluzický 1952: 160).

1 S výnimkou rukopisnej zbierky rozprávok, ktorá je uložená v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine, Starý fond, Literárne práce, signatúra B593/1, B593/2 pod názvom *Povesti od Amálie Sirotkovej*, neevidujú pamäťové inštitúcie na Slovensku žiadny ďalší materiál pochádzajúci od A. Sirotkovej alebo jej adresovaný. V rodinnom fonde Schidlayovcov uloženom v Slovenskom národnom archíve v Bratislave sa o nej nachádza niekoľko drobných zmienok v korešpondencii otca Daniela Schidlaya synovi Ľudovitovi (mladšiemu bratovi Amálie), ďalej v liste manžela Jána adresovanom D. Schidlayovi a jeden list písali manželia Sirotkovci švagrovcom Schidlayovcom pri príležitosti narodenia ich syna. Informácie z torza zachovanej rodinnej korešpondencie sú však natoľko strohé a vágne, že nijako bližšie neosvetľujú život a osobnosť A. Sirotkovej.

2 S výnimkou prác slovníkového charakteru sa mi doteraz podarilo nájsť iba tri literárnohistorické, respektíve folkloristické práce, ktoré recipujú A. Sirotkovú (Haluzický 1952; Gašparíková 1980; Horálek 1989). Tento výpočet, samozrejme, nemusí byť konečný.

Na tomto mieste B. Haluzický čitateľovi podsúva, že B. Němcová, cestujúc na Sliač, mohla očakávať, že sa v Hájnikoch zoznami s miestnou rozprávkarkou, čo je fakticky v rozpore s jeho predchádzajúcou dedukciou. Možno je to iba dôsledok nezávládanej dramaturgie vo vnútri monografie, v dôsledku ktorej B. Haluzický najskôr implicitne spája zbieranie rozprávok A. Sirotkovej s pobytom B. Němcovej v Hájnikoch, až potom píše o tom, že A. Sirotková začala zbierať rozprávky už v roku 1851. V každom prípade závery, ku ktorým tento historik dospel, nie sú vo vzťahu k faktografii prameňov korektné.

Karel Horálek, jeden z popredných českých folkloristov profilovo sa venujúci práve rozprávke v sledovanom období, z dostupnej informácie o existencii rozprávkarky A. Sirotkovej a jej rozprávok, ktoré zverejnil J. Polívka, vyvodil celkom nepochopiteľné závery na úrovni neakceptovateľného lapsusu. V príspevku *K pohádkám Boženy Němcové* (Horálek 1989: 166-169) nadviazal na Polívkovo konštatovanie, že predlohou rozprávky O rybárovi zo zbierky A. Sirotkovej, ktorú Pavol Dobšinský po dôkladnom prepracovaní uverejnil pod názvom Najmladší z dvanástich v *Prostonárodných slovenských povestiach* (1880), je rozprávka Šternberk z tretieho zväzku *Národních báchorek a pověstí* (1846) B. Němcovej (Polívka 1924: 309-313). Polívkovo konštatovanie o vzťahoch medzi textom a jeho pretextom K. Horálek ďalej rozviedol: podľa neho skutočnosť, že A. Sirotková prevzala rozprávku B. Němcovej, dokazuje ich vzájomné kontakty a priateľstvo, ktoré B. Němcová následne potvrdila tým, že Sirotkovej odtlačila niekoľko rozprávok v zbierke *Slovenské pohádky a pověsti*.

Po prvé, neexistuje žiadny materiál, ktorý by svedčil o tom, že A. Sirotková s B. Němcovou sa stretli a poznali. Zaiste, nemožno vylúčiť, že B. Němcová sa počas svojho pobytu na Sliači stretla s A. Sirotkovou. Považujem však za málo pravdepodobné, že by spisovateľka (ak sa aj so Sirotkovou stretla alebo sa s ňou poznala) vedela o tom, že A. Sirotková zbiera rozprávky. V čase prípravy *Slovenských pohádek a pověstí* totiž nadobudla pocit, že nemá dostatok materiálu na zbierku, akú si predstavovala, a tak v listoch opakovane prosila slovenských adresátov, aby jej zaslali ďalšie rozprávky alebo oslovili niekoho, kto rozprávky zbiera.³ V tejto situácii je temer nepredstaviteľné, že ak by vedela o zbierke A. Sirotkovej, neoslovila by ju či už priamo, alebo sprostredkovane. O kontakt na rozprávkárov žiadala napríklad aj Andreja Sládkoviča,⁴ ktorý A. Sirotkovú poznal, bol priateľom jej manžela.⁵ Či však A. Sládkovič vedel o Sirotkovej záľube, o tom nemáme informácie. Myslím si však, že ak by to vedel, kontakt na Sirotkovú by Němcovej sprostredkoval, predpokladám skôr, že o tom nevedel. Pri nedostatku pramenného materiálu sa síce pohybujeme na úrovni hypotéz, ktoré nie je možné overiť, avšak veľavýznamný je obraz o B. Němcovej, ktorý môžeme rekonštruovať na základe jej korešpondencie. Hoci sa nezachovala v úplnosti a listy so Slovákmi

3 „Račte mi také sdělit, na koho bych měla ještě skrze sbírání pověstí psát. – Chci Škultétymu – Braxatorisovi – Krčmérymu – Kalinčiakovi – ?“ (Samovi Chalupkovi, 13. novembra 1856; Němcová 2004: 304).

4 „Píšu spolu i do Chyžna, p. Škultétymu, p. Tomášikovi, do Revúce, p. Samkovi Chalupkovi, ale ostatně nevíím, kam psát. Pana Hodžu znám, ale nevíím, zdali by se k tomu uvolil, o Bodorovském nevíím, kde je, ani Ormis, kteří i Rimavskému sbírali“ (20. novembra 1856; Němcová 2004: 312).

5 Vzťahy s rodinou A. Sládkoviča dokladá Sládkovičova korešpondencia (Kraus 1970: 286, 370, 371). Povahu týchto vzťahov však nemožno bližšie špecifikovať, nakoľko sa zachovali iba listy, v ktorých A. Sládkovič vyjadruje ľútosť nad chorobou J. Sirotku a píše o jeho pohrebe.

108 sú zvlášť fragmentárne, na základe skutočnosti, že o témach, ktoré boli pre spisovateľku dôležité, písala temer rovnakými slovami spravidla viacerým adresátom, myslím si, že ak by požiadala A. Sirotkovú o zaslanie rozprávok, v nejakom liste by sa informácia o tom akiste zachovala. Hypoteticky: ak by to urobila a A. Sirotková by nereagovala na jej prosbu, prípadne by ju odmietla, B. Němcovej by sa to pravdepodobne dotklo natoľko, že by to dozaista v korešpondencii rozsiahlo riešila a aspoň nejaká zmienka o tom by ostala. (Ako podporný argument pre túto úvahu pripomeniem listy, v ktorých spisovateľka dotknuto opisovala, ako jej Ľudovít Reuss odmietol odovzdať rukopisy s rozprávkami,⁶ a rovnaký tón môžeme odčítať aj z jej listov písaných s odstupom času, keď už mala od Reussa zásielku sľúbených rozprávok a prvé zväzky jej zbierky boli vytlačené.⁷)

Po druhé, spisovateľka vo svojej zbierke neuverejnila rozprávky A. Sirotkovej z Hájnikov, ale rozprávky od Jozefíny Szablakovej z Banskej Bystrice, priateľky, ktorú vo svojej korešpondencii familiárne nazýva Pepa a ktorá ako vôbec jediná zareagovala na jej písomné prosby o zaslanie rozprávok.⁸

Meno A. Sirotkovej sa prvýkrát objavuje v piatom zväzku *Slovenských povestí* P. Dobšinského a Augusta Horislava Škultétyho (1860) pri rozprávke Had, mačička a psík: „Zdelili: z Liptova Važecká zbierka; Amália Sirotková, učiteľova v Hájnikoch pri Zvolene; Gustáv Reuss a Karol Hrenčík z Gemera; a tento i rozpráva“ (Dobšinský 1958a: 125). Dvadsaťpäť rokov po vydaní *Národných spievaniak* (1834, 1835) Jána Kollára je to prvý odkaz na ženu-rozprávarku v dobovej tlači.⁹ Následne čítame meno A. Sirotkovej pri rozprávke Tri pišťalky: „Podali: Jon. Čipka, O. Maginhradský z Malohontu; Drahotín Štúr z Veľkohontu, Aurel Kellner a Janko Makovický z Liptova; Mik. Ferienčík, Am. Sirotková a Pavol Križko zo Zvolena; rozpráva Janko Botto z Malohontu“ (Dobšinský 1958a: 147). V *Prostonárodných slovenských povestiach* uvádza P. Dobšinský A. Sirotkovú päťkrát: „Podala Amália Sirotková, r. Šidlajová,¹⁰ učiteľka v Hájnikách pri Zvolenskom Sliachi“ (Najmladší z dvanástich, Dobšinský 1958a: 447), „Podala Amália Sirotková z Hájnik a Zuzana

6 „Byla bych Vám ráda pověděla, jak jsem v Revúci vyřídila. – Mnoho slibů, ale snad málo skutků – farář Reuss má celou tu sbírku u sebe, ukázal mi ji, ale dát mi ji nechtěl, že z ní při študuje. Musí to být ale zřídka-kdy, poněvadž bylo vše v komoře a prachu na tom, jako by to v staré zvonici sto let leželo“ (S. Chalupková, 22. októbra 1855; Němcová 2004:197).

7 „nyní, když jsem já vydurila zaprášený poklad a zapomenutý z Reussové komory a použila ho [...] Sbírkou tu byla bych vydala, i kdybych nebyla od Rimav. dovolení k překladu ani sbírku od Reusse dostala, ale později, až bych byla více ještě sebrala [...] Abych si vydala slovenské pověsti, když je sama seberu, neohlížejíc se na to, či se to Slovákům líbí, nebo ne, to mi ani císař pán nezabrání, to je svoboda spisovatelská, použití a sebrati, kde se co dá“ (Gustávovi Zechenterovi-Laskomerskému, 6. júla 1858; Němcová 2006: 360). K téme korešpondencie B. Němcovej so Slovákmi a príprave *Slovenských pohádek a pověstí* bližšie Piroščáková [Pácalová] 2007a, 2007b, 2010.

8 Spisovateľka si nenechala ujsť možnosť explicitne to formulovať v liste a súčasne si posťažovať na nezaujím Slovákov spolupracovať: „S těmi pověstmi je to kříž, jediná Pepa mi poslala několik malých rozprávek; – a odjinud nemohu nic dostat. Reussovci mi ani nepsali, ani Francisci, od nehož list nejvíce očekávám“ (G. Zechenterovi-Laskomerskému, 19. októbra 1857; Němcová 2006: 200). „Několik malých rozprávek“ bolo v skutočnosti temer toľko, ako mala k dispozícii v zbierke Jána Francisciho. V *Slovenských pohádkách a pověstech* sú publikované pod názvami Jak šlo vejce na vandrovku, Jak pásl Jánko kobylyky, Katrenka stryga, O chudých sirotcích a o andělu, Růžový puk, Věrná žena, O ptáku Ohniváku a mořské panně. V Doslove uviedla J. Szablakovú ako „slečnu J. Sz...é z Bánske Bystřice“ (Němcová 1858: V-VI).

9 J. Kollár spomína Zuzanu Burovú, Antóniu Mrlianovú, Zuzanu Jančuškovú a Teréziu Artnerovú (Kollár 1835). Rukopis žiadnej z nich nepoznáme.

10 V citátoch ponechávam všetky podoby rodného priezviska A. Sirotkovej, ako sa s nimi môžeme stretnúť v dobovej tlači a sekundárnej literatúre.

Mydielková z Liptova“ (O Peterkovi, Dobšinský 1958b: 341), „Podali: Samo Ormis z V. Revúcej, Amália Sirotková, rodená Šidlay z Hájnik vo Zvolene a Štefan Lukáčik z Veľhontu; sporiadal Pavol Dobšinský“ (Drevená krava, Dobšinský 1958a: 419), „Podali: Samuel Reuss a Amália Sirotková zo Zvolenskej, Ľud. Reuss z Gemerskej, Eugen Vrahobor Špárnensis z Liptovskej stolice“ (Nebojsa, Dobšinský 1958b: 147), „Podali: Jozef Jančo a Zuzana Mydielkovská z Liptova, Amália Sirotková z Hájnik od Hrona, menom neznámi dvaja podavatelia z Oravy a z V. Hontu“ (Trojruža, Dobšinský 1958b: 189). Vďaka tomu, že P. Dobšinský zahrnul niektoré rozprávky zo zbierky A. Sirotkovej do svojich edícií, zaevidoval jej meno Ľudovít V. Rizner. V *Bibliografii písomníctva slovenského* (vydané posmrtno 1933) medzi jej publikačné položky zaradil všetkých sedem rozprávok zo *Slovenských povestí* a *Prostonárodných slovenských povestí*, pri ktorých sa uvádza Sirotkovej meno, a priradil jej tiež prózu Pane kmotre aspon jedno! s podtitulom *Obrázok z pospolitého života*, ktorá vyšla s podpisom Amalia S. 15. augusta 1860 v prvom ročníku Dobšinského *Sokola* (Rizner 1933: 83).

Vychádzajúc výlučne z tohto Riznerovho výpočtu sa zdá, akoby bola A. Sirotková v druhej polovici 19. storočia plodnou autorkou. Uplatniac obdobnú dedukčnú logiku, s akou k svojej téme pristúpil vyššie uvedený K. Horálek, mohli by sme ju označiť za dôstojnú predchodkyňu Terézie Vansovej, Eleny Maróthy Šoltésovej a Timravy. No zodpovedalo by takéto hodnotenie skutočnosti? Už J. Polívka upozornil na to, pri ktorých rozprávkach je meno Sirotkovej iba odkazom na paralelný variant a kde je jej zápis vlastnou alebo užšou predlohou. Po porovnaní Sirotkovej rukopisu s publikovanými rozprávkami sa s jeho závermi plne stotožňujem. Napríklad hneď prvá rozprávka, pri ktorej meno A. Sirotkovej knižne „debutovalo“, *Had, mačička a psík*, vychádza zo spracovania tejto látky v Codexe revúckom C, respektíve v levočskom Prostonárodnom zábavníku (Polívka 1924: 434), Sirotkovej zápis je iba variantom. Pri rozprávke *Nebojsa* J. Polívka konštatuje, že Sirotkovej „rozprávka je úplne samostatná, a preto ju podávame vo vernom odpise“ (Polívka 1930: 372-376). Sirotkovej variant rozprávky *Drevená krava* má s Dobšinského spracovaním spoločný výlučne motív smutnej princeznej, spracovanie je celkom samostatné, je to „jediná slovenská verzia tejto rozprávky dosiaľ nevytlačená“ (Polívka 1927: 93). Z celého korpusu rozprávok A. Sirotkovej, ktorý sa zachoval, P. Dobšinský prevzal a do svojich edícií spracoval iba dve: už spomínanú *O rybárovi* (Najmladší z dvanástich) a *O Peterkovi*, avšak i túto odtlačil „po prepracovaní veľmi dôkladnom“ (Polívka 1927: 127): „Je zrejmé, aké značné rozdiely sú medzi rozprávkou Am. Sirotkovej a textom Dobšinského. Nakoľko tu čerpal z druhej predlohy, ktorú uvádza, nakoľko z vlastného rozprávku tú spracoval, nemôžeme bezpečnejšie určiť, lebo nemáme verzie Zuzany Mydielkovej, ktorú uvádza“ (Polívka 1927: 131).

Na margo absencie rukopisu Z. Mydielkovej, na ktorú sa P. Dobšinský odvoláva aj neskôr pri rozprávkach *Drevená krava* či *Červená a Žltovláska*, treba doplniť, že s najväčšou pravdepodobnosťou nejde o rozprávkarku-zberateľku, z ktorej rukopisu by editor vychádzal ako v prípade Sirotkovej a iných písomných, literárnu tradíciu moderovaných prameňov, ale o rozprávačku – teda autentický zdroj orálnej tradície. Tento je v Dobšinského edíciách, pripravených otvorene na pramennej báze starších rukopisov a kníh, veľmi vzácny, až kuriózný. P. Dobšinský s A. H. Škultétym, vedomí si povahy svojej práce, sa netajili písomnými

110 zdrojmi a na tie ústne odkazovali iba minimálne. Napríklad rozprávku Baláž napísal A. H. Škultéty na základe rozprávania Terézie Michalovičovej a v jeho korešpondencii máme doklad o tom, že skutočne bola folklórnou rozprávačkou.¹¹ U Z. Mydielkovej takýto doklad chýba, no domnievam sa, že ide o obdobný prípad. Skutočnosť, že s jej menom sa stretávame až po tom, čo P. Dobšinský pri rozprávke Had, mačička a psík uviedol medzi mužov-rozprávkárov A. Sirotkovú, však nemusí byť náhodná. Je možné, že keď svoje pramene obohatil o rukopisnú zbierku ženy-zberateľky a túto následne predstavil v *Slovenských povestiach*, začal (hoci i implicitne) uvažovať nad rodovým zastúpením vo svojej zbierke. V takom prípade by argumentácia Z. Mydielkovou ako ďalším „ženským“ zdrojom (či už písomným, alebo ústnym) mohla byť signálom jeho snahy o rodové „vyváženie“ priznaných prameňov. Napokon, „manipulácia“ so zdrojmi (alebo diplomatickejšie: ich zahmlievanie, účelové manifestovanie), je pre Dobšinského prax pri príprave rozprávkových edícií typická, ako som ukázala na viacerých miestach (Piroščáková [Pácalová] 2010, 2013, 2016). Pripomeniem napríklad, že rozprávku Ako šlo vajce na vandrovku P. Dobšinský preložil zo zbierky B. Němcovej, ktorá vychádzala zo zápisu J. Szablakovej. Hoci Szablakovej rukopis nemal k dispozícii ani nepriznal svoju bezprostrednú predlohu, odvolal sa priamo na Němcovej zdroj a ešte na variant zo strateného Kežmarského zábavníka – avšak o zápise rozprávky v tomto prameni vedel iba zo starších súpisov, nikdy ho nečítal.

Riznerova evidencia Sirotkovej publikačných výstupov nezodpovedá skutočnosti, výrazne kvantitatívne nadhodnocuje jej publikácie v dobovom kontexte. Ak aj ponecháme bokom komplikovanú otázku autorstva v súvislosti s týmito textami, korektnejšie by bolo uviesť ju ako autorku len dvoch, nie siedmich rozprávok (Najmladší z dvanástich, O Peterkovi), pretože iba tieto boli napísané na základe predlohy A. Sirotkovej. Dôsledne vzaté, s ohľadom na to, že P. Dobšinský Sirotkovej rukopis kompletne prepracoval, v dobovej tlači a knižnej produkcii nebola publikovaná žiadna rozprávka A. Sirotkovej, iba texty, ktoré na základe jej rukopisu napísal P. Dobšinský. Autentickú podobu Sirotkovej rozprávok môžeme nájsť až v *Súpise slovenských rozprávok*, kde J. Polívka odtlačil dvanásť rozprávok z rukopisu A. Sirotkovej – predovšetkým preto, že ich vnímal ako originálne, bez pendantu v dobových prameňoch.

L. V. Rizner charakterizoval A. Sirotkovú ako ženu učiteľa v Hájnikoch (prvý manžel A. Sirotkovej Ján bol okrem iného učiteľ).¹² Na tento význam odkazuje slovom „učiteľova“ aj P. Dobšinský v poznámke pri rozprávke Had, mačička a psík. Inde ju P. Dobšinský označuje ako učiteľku, a síce podobne ako J. Polívka¹³ na základe titulného listu nedatovaného zošita s rozprávkami, v ktorom A. Sirotková

11 Dokazuje to napríklad list A. H. Škultétyho P. Dobšinskému zo 14. augusta 1861: „So Zlatým zubkom, keby ste boli pozhoveli, nebol by som dbal; mne sa tak, ako ju starý Reuss podal, nevidí. Ten čert hrá veľmi víťaznú rolu, a nebere skazu. Moc male. - Lepšie mi ju rozprávala Michalovičová Terka, a ešte ju napíšem aspoň pro memoria“ (Slovenská národná knižnica v Martine, Literárny archív, signatúra M14E29).

12 Manželia Sirotkovci žili v Hájnikoch a J. Sirotka sa v sekundárnej literatúre uvádza ako učiteľ v Hájnikoch. Nie je však jasné, či v päťdesiatych rokoch 19. storočia už bola v Hájnikoch škola, alebo sa stále vyučovalo v blízkom Hronseku (Garanszek), pod ktorý pôvodne v rámci zvolenského seniorátu spadala obec Hájniky (Kollár 1838: 103). Jedine Radoslav Ragač píše o J. Sirotkovi ako o „miestnom hronseckom učiteľovi a notárovi“ (Ragač 2013: 109).

13 „Veľmi pilnou sberateľkou bola Amália Sirotková rod. Schidlay, učiteľka v Hájnikoch (Zvolen. stol.)“ (Polívka 1923: 36).

píše: „Powěsti od Amalii Sirotkovéj rodz. Schidlay, učitelkiny w Hájnikách.“ Auto-referencialita tohto titulného listu je markantná a zvlášť príznaková v porovnaní s paralelnými rukopisnými zbierkami, ktoré ak obsahujú titulný list, spravidla je na ňom uvedený iba názov rukopisu s údajom vzťahujúcim sa k lokalite (Codexy tisovské), autorovi (Codex Cabanianus), prípadne žánru (Rozličné rozprávky), ojedinele sa vyskytuje datovanie alebo kombinácia viacerých údajov (Codex revúcky A. Slawische Volkssagen. Gesammelt in V. Revúcka 1843). A. Sirotková v titulnom liste svojej zbierky pridáva k štandardnej konkretizácii lokality, žánru a autorstva aj svoje rodné meno a povolanie. V dobovom korpuse ide o unikátny nálež: Sirotkovej zbierka je jedinou známou zachovanou zbierkou slovenskej rozprávky v 19. storočí, nemáme teda s čím porovnávať, ako by postupovala iná autorka, no v zbierkach mužov-zberateľov sa poznámka o povolani nevyskytuje – pravdepodobne by z ich pohľadu bola celkom redundantná. Údaje o povolani autora, jeho sociálnej či komunikačnej role boli bežné v názvoch diel staršej literatúry dokonca natoľko, že sa v týchto súvislostiach v určitých prípadoch používali skratky. Uvedenie povolania, respektíve povolania manžela¹⁴ na titulnom liste tohto Sirotkovej rukopisu je zrejme rezíduom zo staršej, prípadne „inožánrovej“ literárnej praxe. Môžeme však z neho odčítať aj gesto autorky, ktoré by sme z rodového hľadiska nemali prehliadnúť: a síce v dobovom kontexte opodstatnenú potrebu akcentovať svoj rodinný, spoločenský a sociálny status (vydatá vzdelaná žena), a týmto spôsobom sa zviditeľniť, ukázať a manifestovať svoju hodnotu.

V slovníkovom hesle zo základnej biografickej príručky, z ktorého vychádzajú aj novšie práce (Lexikón slovenských žien 2003), sa už jej sprostredkovaná príslušnosť k učiteľskému povolaniu netematizuje, píše sa o nej – po prvýkrát explicitne – ako o zberateľke:

„Sirotková, Amália – zberateľka ľudových rozprávok (? – okolo 1890 Sliač-Hájniky, okr. Zvolen). Rod. Šidlayová. Manžel Ján Sirotko, učiteľ, notár a expeditör c. k. pošty (1811 – 1870). Žila v Hájnikoch, spolu s manželom udržiavali priateľské vzťahy s rodinou A. Sládkoviča. R. 1851-58 zbierala a zapisovala slov. rozprávky a povesti (rkp. v LAMS), z kt. časť vyšla v zošitových vydaniach A. H. Škultétyho a P. Dobšinského. O vlastnú

14 Slovo „učiteľkína“ pravdepodobne neoznačuje učiteľku v súčasnom zmysle slova, ale odkazuje na povolanie manžela. Tento typ prechýlených tvarov (richtárka, kováčka) sa v minulosti používal na označenie príslušnosti manželky či dcéry k istému stavu, remeslu, profesii a podobne, a to prostredníctvom stavu, remesla či profesie otca alebo manžela (príklady Letz 1937: 23; Šmilauer 1971: 77). V prípade A. Sirotkovej ide o „zdvojenú“ väzbu: učiteľom bol jej manžel aj otec. V matričnom zápise ku krstu je pri jej mene dokonca pripísané „Ludirector“, rovnako ako pri mene jej otca (Kniha krstov a manželstiev v Radvani nad Hronom, 1785 – 1841; kópia dokumentu je prístupná online cez portál www.familysearch.org: Slovakia Church and Synagogue Books, 1592-1935, database with images, FamilySearch (<https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:KXW7-3Y1 : 28 June 2022>), Amalia Schidlay Ludirector, 11 Jun 1813; citing p. , , Baptism, Radvaň nad Hronom, Banská Bystrica, Slovakia, Odbor Archívnictva (The Archives of the Republic), Slovakia; FHL microfilm 2,360,668) – teda slovo používané na označenie učiteľa, správcu školy, kantora či organistu. Autoreferencia „učiteľkína“ z titulného listu jej zošita je tak ekvivalentná referencii z matričného záznamu. Podobné rodinné zázemie ako A. Sirotková mali aj rozprávky uvádzané J. Kollárom: Z. Burová bola manželkou učiteľa (Kollár 1835: 503), A. Mrlianová zase dcérou učiteľa (Kollár 1835: 499). Je zrejme, že rodinné zázemie inteligencie vytváralo priaznivejšie podmienky pre to, aby aj ženy mali ambíciu realizovať sa na kultúrnej platforme, než to bolo v prípade nevzdelaných vrstiev obyvateľstva. K povolaniu učiteľa treba ešte uviesť, že do školskej reformy v roku 1869 legislatíva neumožňovala ženám vykonávať túto profesiu, žena mohla iba vypomáhať manželovi alebo otcovi, ktorý bol učiteľom.

tvorbu sa pokúsila humoristickou črtou zo života ľudu v časopise Sokol (1860)“ (Slovenský biografický slovník 1992: 268).

Do akej miery komunikuje obraz o A. Sirotkovej z tohto hesla s faktografiou?

Nekonkretizované dátumy narodenia a úmrtia možno dohľadať v miestnych matrikách. A. Sirotková sa narodila v Radvani D. Schidlayovi a Susane Holesch 11. júna 1813,¹⁵ zomrela 13. októbra 1892.¹⁶ V roku 1836 sa vydala za J. Sirotku (1811 – 1870) a presťahovala sa do Hájnikov. Dva roky po smrti manžela sa vydala za Adalberta Lišku (1813 – ?).

Časové rozpätie, v ktorom mala A. Sirotková zbierať rozprávky, vychádza z datovania dvoch zachovaných zošitov rokmi 1851 a 1858. Ďalšie dva zošity nie sú datované. Nemôžeme teda vylúčiť, že rozprávky zapisovala aj pred rokom 1851 a tiež po roku 1858, na základe dostupných prameňov je však korektné ponechať časový oblúk otvorený.

„Povesti“ v názve jej rukopisnej zbierky korešpondujú s prevažujúcim dobovým úzom, ktorý týmto slovom označoval rozprávky. V zachovanom materiáli sa nachádzajú výlučne zápisy rozprávok, nie sú medzi nimi povesti. Predpokladám, že zmienka o povestiach v hesle publikovanom po roku 1989 je rezíduom staršej praxe, ktorá nedostatočne rozlišovala žánrovú základňu zbierok romantikov, respektíve zvykla mechanicky preberať ich terminológiu, nezodpovedajúcu dnešnému úzu.

Časť rukopisu A. Sirotkovej nebola publikovaná v zošitových vydaniach A. H. Škultétyho a P. Dobšinského. Ako som ukázala vyššie, na základe predlohy A. Sirotkovej uverejnil P. Dobšinský iba dve rozprávky, a to vo svojej edícii *Prostonárodné slovenské povesti, Slovenské povesti* A. H. Škultétyho a P. Dobšinského uvádzajú Sirotkovej meno dvakrát výlučne ako evidenciu variantu k publikovanej rozprávke.

Je sporné hodnotiť „humoristickú črtu zo života ľudu“ Pane kmotre aspon jedno! ako Sirotkovej „pokus o vlastnú tvorbu“. Próza spracováva látku o maškrtnej žene, ktorú J. Polívka zaraďuje do oddelenia „rozprávky o zlých ženách“ (Polívka 1930: 262-282),¹⁷ ale pri identifikovanom variante (Polívka 1930: 273-274) tento text neeviduje (J. Polívka prvý ročník *Sokola* neexcerpoval). Rukopis rozprávky nepoznáme (nezachoval sa alebo doteraz nebol objavený), no publikovaná rozprávka, podpisom odkazujúca na A. Sirotkovú, je dôležitým dokladom toho, že jej rukopisná zbierka bola pravdepodobne rozsiahlejšia, než sú štyri zachované zošity. Presnejšie, tieto štyri zošity, ktoré sa zachovali v pozostalosti P. Dobšinského,

15 Kniha krstov a manželstiev v Radvani nad Hronom (1785 – 1841). Kópia dokumentu je prístupná online: www.familysearch.org; Slovakia Church and Synagogue Books, 1592-1935, database with images, FamilySearch (<https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:KXW7-3Y1:28> June 2022), Amalia Schidlay Ludirector, 11 Jun 1813; citing p. , , Baptism, Radvaň nad Hronom, Banská Bystrica, Slovakia, Odbor Archívnictva (The Archives of the Republic), Slovakia; FHL microfilm 2,360,668.

16 Kniha úmrtí v Hronseku (1889 – 1895). Kópia dokumentu je prístupná online: www.familysearch.org; „Slovakia Church and Synagogue Books, 1592-1935“, database with images, FamilySearch (<https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:6N99-BPPS> : 5 July 2022), Sidlay Amália, 1892.

17 Podľa medzinárodného katalógu rozprávkových látok ATU číslo 1741 The Priest's Guest and the Eaten Chickens (Uther 2011: 408-409).

sú fragmentom obšírnejšej zbierky. Hoci Sirotkovej zápis, z ktorého P. Dobšinský vychádzal, nemáme k dispozícii (pomyselný rukopis nula), tlačený text vykazuje natoľko charakteristické črty Dobšinského rozprávačského štýlu a autorského rukopisu (nasýtenosť frazeologizmami, dynamická narácia s dialógmi – všetko vlastnosti, ktoré u Sirotkovej nenachádzame), že môžeme predpokladať, že pôvodný Sirotkovej zápis pred publikovaním kompletne prepracoval, ako to urobil s rozprávkami O rybárovi a O Peterkovi. Odhliadnuc od štýlu, samotná látka tak verne kopíruje grimmovský invariant,¹⁸ že nie je možné, aby bola „výmyslom“ (fikciou) A. Sirotkovej, a teda pôvodnou prózou, ktorou by sa pokúsila o vlastnú tvorbu. Je to jednoznačne rozprávka, hoci napísaná v žánri (humoristické rozprávanie, anekdota), ktorý pre zachované zväzky rozprávok A. Sirotkovej nie je typický a rovnako nebol zaujímavý ani pre P. Dobšinského v čase, keď zostavoval *Slovenské povesti* (dominantne sa orientoval na čarovnú rozprávku) – a to je zase moment, v ktorom môžeme vidieť jeho motiváciu, prečo tento text zaradil do *Sokola* do rubriky Satira a humor.

Na základe vyššie uvedeného by revidované biografické heslo o A. Sirotkovej vyzeralo takto:

Amália Sirotková, najstaršia známa slovenská rozprávkarka, ktorej zbierka sa zachovala. Narodená v Radvani 11. júna 1813, zomrela pravdepodobne v Hájnikoch 11. októbra 1892. Otec Daniel Schidlay, učiteľ v Radvani, matka Susana Holesch. Roku 1836 sobáš s Jánom Sirotkom, učiteľom, notárom, expedítorom pošty v Hájnikoch, manželstvo bezdetné. Roku 1872 sobáš s Adalbertom Líškom. Na základe rukopisnej predlohy Amálie Sirotkovej spracoval Pavol Dobšinský prózu Pane kmotre, aspoň jedno! (*Sokol*, 1860) a rozprávky Najmladší z dvanástich (*Prostonárodné slovenské povesti*, 1880) a O Peterkovi (*Prostonárodné slovenské povesti*, 1882). Dvanásť rozprávok z jej rukopisu odtlačil Jiří Polívka v *Súpise slovenských rozprávok*.

Štúdia je výstupom grantového projektu VEGA 2/0021/20 *Národnoobrodenecké reprezentácie – mody realizácie, transgresie a tranzície*. Zodpovedná riešiteľka: Mgr. Ivana Taranenková, PhD. Doba riešenia: 2020 – 2023.

Archívne pramene

Fond rodiny Schidlay. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky – Slovenský národný archív v Bratislave.

List Augusta Horislava Škultétyho Pavlovi Dobšinskému. Slovenská národná knižnica v Martine, Literárny archív, fond Pavol Dobšinský, signatúra M14E29.

Povesti od Amálie Sirotkovej. Slovenská národná knižnica v Martine, Literárny archív, Starý fond, Literárne práce, signatúra B593/1, B593/2.

Pramene

DOBŠINSKÝ, Pavol, 1958a. *Prostonárodné slovenské povesti. Zväzok 2*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.

DOBŠINSKÝ, Pavol, 1958b. *Prostonárodné slovenské povesti. Zväzok 3*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.

KOLLÁR, Ján, 1835. *Národné zpiewanky čili pjsně světské Slowákůw w Uhrách. Djl druhý*. Budjn.

- KOREŠPONDENCIA *Andreja Sládkoviča*, 1970. Pripravil Cyril Kraus. Martin: Matica slovenská.
- NĚMCOVÁ, Božena, 1858. *Slovenské pohádky a pověsti*. Praha: Nákladem kněhupectví Josefa Šálka.
- NĚMCOVÁ, Božena, 2004. *Korespondence II. 1853 - 1856*. Editori a komentáre: Robert Adam, Jaroslava Janáčková, Magdaléna Pokorná, Lucie Saicová Římalová, Stanislav Wimmer. Praha: Lidové noviny. ISBN 80-7106-697-4.
- NĚMCOVÁ, Božena, 2006. *Korespondence III. 1857 - 1858*. Editori a komentáre: Robert Adam, Jaroslava Janáčková, František Martínek, Magdaléna Pokorná, Lucie Saicová Římalová, Stanislav Wimmer. Praha: Lidové noviny. ISBN 80-7106-764-4.
- SIROTKOVÁ, Amália [S., Amalia], 1860. Pane kmotre aspon jedno! Obrázok z pospolitého života. *Sokol*, roč. 1, č. 8, s. 5-6.

Literatúra

- GAŠPARÍKOVÁ, Viera, 1980. Počiatky záujmu o humoristické podania na Slovensku. *Slovenský národopis*, roč. 28, č. 1, s. 110-128.
- HALUZICKÝ, Bohumil, 1952. *Božena Němcová a Slovensko*. Bratislava: Tatran.
- HORÁLEK, Karel, 1989. K pohádkám Boženy Němcové. *Zlatý máj*, roč. 33, č. 3, s. 166-169.
- LETZ, Belo, 1937-1938. Prechýľovanie v Bernolákovej Etymológii. *Slovenská reč*, roč. 6, č. 1-2, s. 19-25.
- LEXIKÓN slovenských žien, 2003. Martin: Slovenská národná knižnica - Národný biografický ústav.
- PIROŠČÁKOVÁ, Jana [PÁCALOVÁ, Jana], 2007. Božena Němcová v listoch Slovákovi. In ADAM, Robert, ed. *Božena Němcová - jazyková a literárni komunikace ve stredoevropském kontextu*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, s. 30-40. ISBN 978-80-7308-200-0.
- PIROŠČÁKOVÁ, Jana [PÁCALOVÁ, Jana], 2008. Božena Němcová a (slovenská) rozprávka. In BLÁHOVÁ, Kateřina - PETRBOK, Václav, ed.: *Cizí, jiné, exotické v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 27. ročníku symposia k problematice 19. století Plzeň, 22. - 24. února 2007*. Praha: Academia, KLP, s. 306-318. ISBN 8020015841.
- PIROŠČÁKOVÁ, Jana [PÁCALOVÁ, Jana], 2010. *Metamorfózy rozprávky: od Jána Kollára a Pavla Dobšinského*. Bratislava: Ars Poetica. ISBN 978-80-89283-29-3.
- PIROŠČÁKOVÁ, Jana [PÁCALOVÁ, Jana], 2013. My, vydavatel: strategie, příčiny a důsledky simulování kolektivního autorství v Slovenských pověstích Augustína Horislava Škultétyho a Pavla Dobšinského. *Slovenská literatúra*, roč. 60, č. 2, s. 115-138. ISSN 0037-6973.
- PIROŠČÁKOVÁ, Jana [PÁCALOVÁ, Jana], 2016. Simulovanie kolektivního autorství ako súčasť romantickej koncepcie autora (na príklade Slovenských povestí Augusta Horislava Škultétyho a Pavla Dobšinského). In *Autor a subjekt*. Zostavila Ľubica Schmarcová. Bratislava: Literárne informačné centrum, s. 13-33. ISBN 978-80-8119-100-8.
- POLÍVKA, Jiří, 1923. *Súpis slovenských rozprávok. Zväzok 1*. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská.
- POLÍVKA, Jiří, 1924. *Súpis slovenských rozprávok. Zväzok 2*. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská.
- POLÍVKA, Jiří, 1927. *Súpis slovenských rozprávok. Zväzok 3*. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská.
- POLÍVKA, Jiří, 1930. *Súpis slovenských rozprávok. Zväzok 4*. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská.
- RAGAČ, Radoslav, 2013. Neznámy slovenský zememerač Ľudovít Schidlay. In STRAKA, Jakub, ed. *Historické mapy. Zborník z vedeckej konferencie*. Bratislava: Kartografická spoločnosť Slovenskej republiky - Slovenský národný archív, s. 107-112. ISBN 978-80-890-60-22-1.
- RIZNER, Ľudovít V., 1933. *Bibliografia písomníctva slovenského na spôsob slovníka od najstarších čias do konca roku 1900. S pripojenou bibliografiou, archeologickou, historickou, miestnopísnu a prírodovedeckou. Diel piaty: S - Š*. V Turčianskom Sv. Martine: Nákladom Matice slovenskej.
- SLOVENSKÝ biografický slovník (od roku 833 do roku 1990). V. zväzok R - Š, 1992. Martin: Matica slovenská.
- ŠMILAUER, Vladimír, 1971. *Novočeské tvoření slov*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- UTHER, Hans-Jörg, 2011. *The Types of Internation Folktales. A Classification and Bibliography. Part II. Tales of the Stupid Orge, Anecdotes and Jokes, and Formula Tales*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia - Academia Scientiarum Fennica. ISBN 978-951-41-1055-9.

Elektronické zdroje

KNIHA krstov a manželstiev v Radvani nad Hronom, 1785 - 1841. Kópia dokumentu je prístupná online: www.familysearch.org

KNIHA úmrtí v Hronseku (1889 - 1895). Kópia dokumentu je prístupná online: www.familysearch.org

KOLLÁR, Ján [KOLLÁR, Joanne], 1838. *Schematismus generalis ecclesiarum et scholarum evang. Aug. Conf. in Hungaria.* Pest. Dostupné online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/EvangelikusGyulekezetiNevtarak_015/?pg=109&layout=s

---

Mgr. Jana Piroščáková, PhD.
Ústav slovenskej literatúry SAV, v. v. i.
Dúbravská cesta 9
841 04 Bratislava
Slovenská republika
E-mail: pacalovakorekt@gmail.com